

**TYSTIOLAETH CLILC I'R PWYLLGOR CYLLID
CYLLIDEB LLYWODRAETH CYMRU 2021-22.
02/12/20**

CLILC • WLGA

CYFLWYNIAD

1. Mae Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru (CLILC) yn cynrychioli'r 22 awdurdod lleol yng Nghymru, ac mae'r 3 awdurdod parc cenedlaethol a'r tri awdurdod tân ac achub yn aelodau cyswllt.
2. Mae CLILC yn sefydliad trawsbleidiol a arweinir yn wleidyddol, gydag arweinwyr pob awdurdod lleol yn penderfynu ar bolisi drwy'r Bwrdd Gweithredol a Chyngor CLILC yn ehangach. Mae CLILC hefyd yn penodi uwch aelodau fel Llefarywyr a Dirprwy Lefarywyr i ddarparu arweinyddiaeth genedlaethol ar faterion polisi ar ran llywodraeth leol.
3. Mae CLILC yn gweithio'n agos gydag ymgyngorwyr proffesiynol a chymdeithasau proffesiynol o lywodraeth leol ac yn cael cyngor ganddynt yn aml, fodd bynnag, CLILC yw corff cynrychioliadol llywodraeth leol ac mae'n darparu llais cyfun, gwleidyddol llywodraeth leol yng Nghymru.
4. Mae'r dystiolaeth hon yn dod o'n cyflwyniad i'r Is Grŵp Cyllid ar 2 Tachwedd. Mae'r Is Grŵp Cyllid yn cael ei gadeirio gan y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol ac mae Arweinwyr 8 o Awdurdodau Lleol yn mynychu. Mae gweinidogion eraill yn mynychu'n rheolaidd.
5. Er mwyn llywio cylch cyllideb Llywodraeth Cymru ar gyfer 2021-22 fe gyflawnodd CLILC arolwg o'r 22 awdurdod lleol. Mae'r papur yn adeiladu ar arolwg y llynedd ond mae hefyd wedi ei lywio gan waith a wnaed yn ystod y flwyddyn ariannol hon er mwyn mesur a dadansoddi effaith COVID-19 ar lywodraeth leol. Mae hyn wedi golygu fod yr ymatebion gan awdurdodau lleol wedi eu heffeithio'n drwm gan yr angen i ymdrin â goblygiadau'r pandemig.
6. Bellach mae corff sylweddol o ddata arolwg ar gael o safbwynt y pwysau a wynebir gan y sector. Yn ystod y flwyddyn ariannol hon mae'r Is Grŵp Cyllid wedi derbyn dau adroddiad chwarterol yn darparu canlyniadau'r ddau arolwg, yn nodi amcangyfrif o

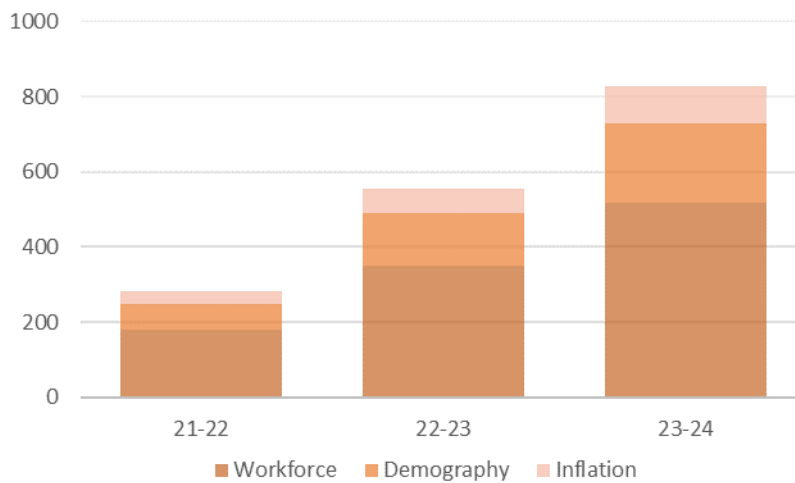
effaith ariannol yr ymateb parhaol i argyfwng COVID-19. Mae'r rhain wedi nodi'r effaith ar incwm awdurdodau lleol a'r pwysau ar wariant refeniw. Yn yr un cyd-destun roedd yr ail adroddiad yn edrych ar faterion sy'n dod i'r amlwg a chyhoeddiadau COVID-19 a wnaed gan Lywodraeth y DU a fydd yn golygu dyraniadau cyllid canlyniadol ar gyfer gweinyddiaethau datganoledig gan gynnwys Llywodraeth Cymru. Mae'r adroddiad hefyd yn cynnwys effaith COVID-19 a'r effaith hir dymor fydd y pandemig yn ei adael ar gyllidebau llywodraeth leol.

7. Mae'r papur hwn yn crynhoi canlyniadau arolwg y 22 awdurdod lleol a gomisiynwyd gan CLILC i gasglu mwy o wybodaeth fanwl ar yr amcangyfrif o effaith amrywiol senarios ariannol dros y dair mlynedd nesaf. Mae'n werth nodi fod gan bob un o'r 22 awdurdod broses cynllunio ariannol blynyddol gref, sy'n eu galluogi i osod cyllideb gytbwys.
8. Bu ymateb diymdroi gan yr awdurdodau lleol i'r argyfwng digynsail hwn. Mae hyn yn golygu nad yw Cynlluniau Ariannol y Tymor Canolig fel y cytunwyd arnynt fel rhan o broses gyllido 2020-21 bellach yn ddilys, oherwydd y pwysau digynsail. Er bod y pandemig yn parhau, mae cynghorau bellach yn gweld y cyfnod adfer fel mater allweddol o safbwynt cynllunio ariannol. Bydd sicrwydd a chymorth ariannol yn allweddol i lwyddiant y cam hwn.
9. Roedd yr arolwg yn ceisio edrych ar effaith ar wasanaethau yn y dyfodol o dan wahanol ragdybiaethau hyd at 2023-24 lle roedd setliadau yn cynnwys chwyddiant gweithlu, galw, a phwysau chwyddiannol eraill. Roedd hefyd yn ceisio casglu barn ynglŷn â'r lefel o hyder sy'n bodoli y gellir gwarchod gwasanaethau, a lle'r oedd y lefel uchaf o bryder am wasanaethau.
10. Roedd arolwg eleni hefyd yn ceisio gwybodaeth am effaith Covid-19 ar gyllidebau gofal cymdeithasol. Mae'r cysylltiad agos rhwng canlyniadau iechyd a gofal cymdeithasol yn adnabyddus, ac yn 2020-21 mae hyn wedi achosi mwy o bwysau ariannol sy'n gysylltiedig â Covid yn y sector gofal, y tu hwnt i ffactorau demograffig cysylltiol. Mae cynnwys yr agwedd hon yn ymdrech i ddod i bersbectif system gyfan drwy gasglu gwybodaeth fel bod rôl llywodraeth leol a phwysau ariannol sy'n deillio o hynny yn cael eu nodi fel rhan o ddull gweithredu system gyfan pan fydd penderfyniadau cyllido yn cael eu gwneud sy'n effeithio'r sector iechyd a gofal cymdeithasol.

Crynodeb

11. Mae Llywodraeth Leol yn gweithio ar reng flaen yr argyfwng cyfredol i ddiwallu her digynsail COVID-19. Mae hyn wedi bod yn enghraifft nodedig a sylweddol o'r bartneriaeth gyda Llywodraeth Cymru a'r sector cyhoeddus ehangach. Mae ymrwymiad staff i gefnogi'r rhai mwyaf diamddiffyn wedi bod yn ffactor allweddol wrth ymateb i'r argyfwng. Mae ymateb y Cynghorau wedi ei gynorthwyo'n sylweddol gan gyllid ychwanegol yn ystod y flwyddyn gan Lywodraeth Cymru. Mae'r cymorth ariannol hanfodol hwn i gefnogi COVID-19, a gafodd ei groesawu'n fawr, wedi dod â sefydlogrwydd dros dro i ganiatáu cynghorau i ymateb i'r pandemig.
12. Yn ddealladwy, mae'r ymateb digynsail wedi ailgyfeirio ymdrechion awdurdodau lleol i ymdopi ag effaith y pandemig ac i ddarparu eu rôl arweinyddiaeth cymunedol. Er yr her a'r amgylchiadau ariannol, mae awdurdodau lleol yn parhau i ddarparu amrywiaeth eang o wasanaethau ac yn aml mae hyn wedi ei anwybyddu yn ystod y cyfnod digynsail hwn.
13. Mae ymatebion i'r arolwg yn nodi effaith y pandemig ar flaenoriaethau lleol a chyllid cynghorau. Mae gwasanaethau a arweinir gan alw yn y sector gofal cymdeithasol wedi eu heffeithio'n arbennig o ddrwg ac mae gwir bryder ynglŷn â pharhad gwasanaethau a'r effaith barhaol ar gyllid yn amlwg yn ymatebion y cynghorau. Mae'r ymatebion hefyd yn amlygu'r rôl allweddol mae darparwyr gofal preifat a gomisiynwyd gan gynghorau yn ei chwarae, y mae llawer ohonynt yn fach, ac nid ydynt yn meddu ar y gwytnwch ariannol sydd gan ddarparwyr mwy.
14. Mae adroddiadau blynyddoedd blaenorol i'r Is Grŵp Cyllid wedi nodi yn aml fod gwasanaethau lleol yn cyrraedd trobwynt oherwydd caledi. Mae effaith bosib COVID-19 yn broblem llawer mwy.
15. Mynegodd Cynghorau bryder sylweddol ynglŷn â'r sefyllfa gyllido yn y dyfodol. Mae pwysau ariannol annisgwyl yn ogystal â'r her o gyflawni arbedion cyllideb 2021-22 a gytunwyd arnynt cyn COVID yn rhoi pwysau ar gynghorau. Mae rhai o'r arbedion a gytunwyd arnynt ar gyfer eleni yn gymhleth ac yn seiliedig ar drawsnewid, sy'n golygu bod amheuaeth ynglŷn â phryd, ac os bydd y rhain yn digwydd bellach oherwydd yr angen i ymateb i'r argyfwng, Mae hyn yn ychwanegu haenen arall o ansicrwydd i gyllid awdurdodau lleol a chynllunio ariannol ar gyfer y dyfodol, a bydd o bosib angen toriadau pellach i wasanaethau.
16. Mae'r tabl canlynol yn dangos y bwlch ariannol a gyfrifwyd ar ein modelu ein hunain. Cyfanswm y pwysau sylfaenol ar gyfer 2021-22 yw £279 miliwn ac mae patrymau tebyg

yn amlwg yn y ddwy flynedd nesaf. Mae hyn yn cyd-fynd ag amcangyfrifon yr awdurdodau lleol eu hunain o'n harolwg. Mae'r pwysau cronus yn cynyddu i £822 miliwn erbyn 2023-24.

Ffigur 1. Pwysau Gwario Llywodraeth Leol

Ffynhonnell: Amcangyfrifon sylfaen: Adenillion Gwariant Refeniw Gwirioneddol a Chyfrif Refeniw (2019-20 i 2020-21)

17. Fel mewn blynyddoedd blaenorol, mae'r gyfran fwyaf, 63% neu £174 miliwn, oherwydd costau'r gweithlu (gan gynnwys costau comisiynu gofal cymdeithasol). Mae pwysau galw yn gyfystyr â £72 miliwn sydd yn bennaf oherwydd gofal cymdeithasol, a phwysau chwyddiant arall o £33 miliwn.
18. Yn y meysydd gwasanaeth mawr mae dwy ffynhonnell o dystiolaeth ychwanegol yn cadarnhau maint y pwysau yn y meysydd penodol hynny. Yn gyntaf, mae adroddiad diweddar Luke Sibieta a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru yn nodi pwysau gweithlu ysgolion. Mae'r rhain yn ffurfio sail y pwysau addysgol sylfaenol. Yn ail mae gwaith LE Wales a adroddwyd i'r Is Grŵp Cyllid y llynedd ac yn ffurfio sail pwysau demograffig a gweithlu ar gyfer gofal cymdeithasol.

Ymatebion i'r Arolwg

19. Roedd yr arolwg yn gofyn i'r Cyngor pa mor hyderus oedden nhw o safbwynt gwarchod gwasanaethau rhag toriadau pellach o dan wahanol amodau. Roedd cydnabyddiaeth fod cynnydd y llynedd o £184 miliwn neu 4.3% yn newid sylweddol ers y degawd blaenorol ac wedi gwarchod gwasanaethau a swyddi.
20. Wrth asesu effaith senarios amrywiol yn y dyfodol, ychydig o seibiant yn unig fyddai setliad oedd yn cynnwys chwyddiant gweithlu yn ei roi rhag blynyddoedd o galedi ac ni ellid sicrhau y byddai unrhyw faes gwasanaeth yn cael ei warchod yn llwyr rhag toriadau.

21. Byddai cynnwys chwyddiant gweithlu a phwysau galw yn darparu cymorth ychwanegol sylweddol, ond roedd pryder yn amlwg o safbwynt gallu i fodloni'r holl bwysau costau yn enwedig mewn ysgolion, gwasanaethau oedolion a gwasanaethau plant o ystyried effaith COVID ar y galw.
22. Roedd pob maes gwasanaeth o fewn y cynghorau yn ymddangos yn yr ymatebion fel meysydd pryder, ond y rhai oedd yn cael eu gweld yn gyson fel y rhai yr oedd mwyaf o bryder amdanynt oedd:
 - Gwasanaethau Oedolion
 - Ysgolion;
 - Gwasanaethau Plant; a
 - Digartrefedd.

Setliadau oedd yn cynnwys Chwyddiant Gweithlu

23. Rhoddodd senario gyllido oedd yn cynnwys chwyddiant gweithlu beth seibiant i gynghorau, ond yr oedd yn dal i adael bwlch sylweddol yn y cynlluniau ariannol. Agorodd y posibilrwydd o beth cwmpas i gyfyngu toriadau i Addysg a Gofal Cymdeithasol ond yr ymateb cyffredinol oedd y byddai'n dal angen gwneud penderfyniadau anodd ynglŷn â lefelau gwasanaethau yn y senario hon, lle gellid gwarchod rhai meysydd, a dod â rhai gwasanaethau i ben yn llwyr.
24. Nododd ymatebion yr arolwg y byddai gwarchod cyllidebau Addysg a Gofal Cymdeithasol yn eithriadol o heriol. Byddai gwarchod hyd yn oed un o'r meysydd hyn yn afrealistig.
25. Mae'r broblem o danfuddsoddi hefyd yn peri pryder. Roedd arolygon yn ymwybodol o'r angen i symud i gam adfer, a phwysleisiodd awdurdodau lleol unigol bwysigrwydd ceisio cefnogi'r economi lleol. Mae'r gallu i gyllido buddsoddiad cyfalaf yn allweddol i ddarparu adferiad a thwf. Mae setliad sydd ond yn cynnwys chwyddiant gweithlu yn tanseilio'r cwmpas ar gyfer buddsoddiad os nad oes meysydd eraill yn cael eu torri i gyllido costau benthyca. Ar gyfer rhai awdurdodau lleol, bydd Rhaglen Ysgolion yr 21ain ganrif yn gweld gofynion buddsoddi cyfalaf yn parhau i gynyddu gyda'r costau benthyca yn llyncu canran fwy o'r gyllideb refeniw. O dan y senario hon mae fforddiadwydd y rhaglenni hyn yn bryder.

26. Mae Cyngorau wedi bod yn syndod o lwyddiannus hyd yma o safbwynt edrych am arbedion effeithlonrwydd gweithredol. Roedd cydnabyddiaeth y gallai'r pandemig ddarparu peth cyfleon ychwanegol o safbwynt arbedion asedau a chostau teithio, ond fyddai'r rhain ddim yn dod yn agos at gau unrhyw fwch cyllidol.
27. Ni fyddai poblogaeth sy'n heneiddio a ffactorau demograffig eraill yn cael eu cynnwys gan gynnydd cyllidol yn y senario hon. I rai cyngorau, mae hyn yn broblem barhaus. Mewn awdurdodau lleol eraill mae cynnydd yn y Cyflog Byw yn creu pwysau ariannol.
28. I osgoi toriadau o dan y senario hon ac i gwrdd y bylchau cyllidol a amlinellir gan gyngorau, byddai'n rhaid cael cynnydd mawr ac annerbyniol yn nhreth y cyngor. Dywedodd ymatebwyr y byddai hyn yn achosi'r un problemau ag sydd wedi eu hamlinellu o dan senario arian gwastad. Mewn geiriau eraill, doedd dilyn y llwybr hwn ddim yn opsiwn.

Setliadau sy'n cynnwys Chwyddiant Gweithlu a Phwysau Galw

29. Y senario hon sy'n gwarchod y gwasanaethau fwyaf. Roedd yr ymatebion yn amrywio yn dibynnu ar y lefel o bwysau galw a disgwyliadau a wynebwyd gan y cyngorau. Byddai'n rhoi peth cymorth i'r holl gyngorau wrth geisio osgoi'r toriadau mwyaf mewn gwasanaeth. Mae'r gallu i warchod Addysg a Gofal Cymdeithasol yn cael ei gynyddu.
30. Tra bod rhai awdurdodau yn teimlo na fyddai angen toriadau cyllideb i fodloni pwysau galw, y pryder sylfaenol yw mai 'dim ond' cynnal gwasanaethau cyfredol a bodloni pwysau demograffig fyddai hyn yn ei wneud. Ni fyddai gwelliannau gwasanaeth ac unrhyw effaith ychwanegol gan COVID-19 yn y dyfodol yn cael eu cyllido.
31. Hyd yn oed o dan y senario hon, roedd rhai cyngorau yn teimlo y byddai ganddynt fwch cyllideb oherwydd ymrwymadau i gyllido gwelliannau gwasanaeth. Byddai'n rhaid i flaenoriaethau polisi lleol sy'n ymwneud â Datblygu Economaidd ac Adfer barhau i dderbyn arbedion cyllid digolledu gan wasanaethau eraill i fodloni'r gofynion hyn.
32. Roedd un ymateb yn nodi hyder y byddai'r prif wasanaethau a ddarperir yn cael eu gwarchod rhag toriadau yn seiliedig ar y senario gyllido hon, ond ychwanegwyd mai dim ond pe bai Llywodraeth Cymru yn parhau i gefnogi'r costau ychwanegol sy'n gysylltiedig â COVID-19 y byddai hyn yn digwydd.

33. Bydd angen i wasanaethau barhau i ddod yn fwy effeithiol a chymryd arbedion sy'n deillio o newidiadau i drefniadau gweithio oherwydd Covid-19. Bydd angen cyflawni arbedion mewn meysydd penodol (e.e. swyddogaethau swyddfeydd cefn) i gynhyrchu buddsoddiad pellach mewn gwasanaethau rheng flaen, blaenoriaethau lleol a newid trawsnewidiol parhaol.
34. Roedd rhai awdurdodau'n teimlo y byddai'r senario hon yn rhoi sgôp i adlewyrchu ar lefelau treth y cyngor a gynlluniwyd. Nid oedd hon yn nodwedd gyffredin i bawb ond mae'n dystiolaeth o barodrwydd i gefnogi cymunedau lleol lle byddai'n bosib edrych ar leihau'r lefel sydd wedi ei gynllunio o gynnydd.
35. Mae'r mater o gyfraddau casglu ar gyfer treth y cyngor yn bryder. Mae'r darlun ar draws Cymru yn un o gyfraddau casglu is, oherwydd effaith y pandemig ar incwm cartrefi. Gyda'r potensial ar gyfer cynnydd mewn costau cynlluniau gostyngiad treth y cyngor mae hyn yn cynyddu fel ffactor risg ar gyfer cyllidebau cyngorau.

Meysydd Gwasanaeth sy'n achosi'r Mwyaf o Bryder

36. Roedd yr arolwg yn ceisio barn ar wasanaethau lle roedd y pryder mwyaf o dan y dair senario.
37. Mae pob gwasanaeth cyngor a nodwyd yn achosi pryder. Fodd bynnag, roedd thema cyson yn nodi fod yr holl gynghorau yn poeni am wasanaethau mawr sydd wedi eu heffeithio gan COVID-19.
38. Hyd yma mae Ysgolion wedi cael eu gwarchod rhag y gwaethaf o'r toriadau cyllid ond mae'r darlun sy'n cael ei greu gan ymatebion yr arolwg yn nodi y byddai setliad gweddol wael yn effeithio ar wella safonau a chymorth i ddysgwyr sydd o dan anfantais ac yn ddiameddiffyn. Mae ymatebion yn nodi er bod hwn yn faes blaenoriaeth, ni fyddai'n bosib darparu sicrwydd rhag gostyngiad mewn cyllid mewn rhai senarios. Mae gan rai awdurdodau ysgolion mewn sefyllfa o ddiffyg trwyddedig, ar y cyd â hyn, mae pryder cynyddol am effaith setliad arian gwastad neu chwyddiant cyflog yn unig, mewn cyfnod pan fo un awdurdod wedi gweld cynnydd o 37% yn y nifer o ddysgwyr sydd yn gymwys am brydau ysgol am ddim.
39. Doedd hi ddim yn syndod fod Gofal Cymdeithasol i Oedolion yn ymddangos fel pryder allweddol. Roedd ymatebion yn nodi'r angen i barhau i ddarparu Deddf Gwasanaethau Cymdeithasol a Llesiant (Cymru) ond nodwyd hefyd y pwysau parhaol oherwydd COVID-

- 19, oedd yn cael eu cyllido ar hyn o bryd drwy Gronfa Galedi Llywodraeth Cymru. Mae hwn wedi bod yn system sylweddol ar gyfer rhoi cymorth ariannol, ond ar hyn o bryd nid yw ond yn cynnwys blwyddyn ariannol 2020-21. Mae pwysau demograffig yn golygu fod costau'n cynyddu ar gyfnod pan fo pryderon cynyddol ynglŷn â breuder y farchnad. Mae data hawlio sy'n dod o'r gronfa galedi yn dangos fod angen hawliadau misol o rhwng £8 miliwn a £12 miliwn ar gyfer y sector. Bydd hyn yn dod i gyfanswm o £96 miliwn a £144 miliwn yn flynyddol.
40. Roedd Gwasanaethau Plant eisoes o dan bwysau cyn effaith Covid-19. Roedd ymatebion yn nodi'r pryderon am yr effaith ar les plant yn ystod y cyfnodau clo ac mae'r mater hwn yn debygol o weld pwysau ariannol yn deillio o COVID-19 yn yr hir dymor. Mae galw am lleoliadau, costau uchel lleoliadau a chanran uchel o swyddi gwaith cymdeithasol yn cael eu llenwi gan staff asiantaeth yn parhau i ychwanegu at bwysau ariannol yn y maes hwn. Tra bo'r niferoedd o 'blant sy'n derbyn gofal' wedi cynyddu, mae patrymau'n awgrymu nad ydy'r rhain eto wedi cyrraedd eu huchafbwynt a'u bod yn debygol o gynyddu ymhellach. Mae'r nifer o blant sy'n derbyn gofal wedi cynyddu dros gyfnod y pandemig ac mae lleoliadau yn gynyddol anodd i'w canfod. Mae hyn yn creu pwysau ychwanegol ar y sefyllfa ariannol.
41. Mae pwysau ariannol tai a digartrefedd yn bryder sylweddol. Hyd yma mae'r cyllid refeniw sydd wedi bod ar gael ar gyfer COVID-19 wedi helpu i fynd i'r afael â chysgu ar y stryd. Bu cyllid gan y Grant Cymorth Tai a'r Grant Cysgu ar y Stryd hefyd o gymorth ond bydd problemau a heriau newydd yn codi oherwydd y dyletswyddau cyfreithiol newydd o dan Adran 75(3) Deddf Tai (Cymru) 2014. Mae'r maes hwn yn debygol o weld galw yn cynyddu yn y tymor canolig a'r hir dymor oherwydd y cynnydd mewn lefelau digartrefedd.
42. Mae breuder cludiant Cyhoeddus a Chludiant Ysgol, yn enwedig gwasanaethau bws, wedi ei liniaru drwy ddefnyddio cyllid Caledi Llywodraeth Cymru yn 2020-21 er mwyn rhoi cymorth byr dymor i ddarparwyr cludiant. Mae pryder bellach ynglŷn â hyfywedd darparwyr sydd wedi eu heffeithio gan y lleihad parhaol mewn nifer o deithwyr. Mae potensial y bydd costau contractau yn cynyddu oherwydd bod llai o ddarparwyr yn bodoli ac effaith darparu mesurau diogelwch er mwyn rheoli COVID-19.
43. Y pryder mwyaf sylweddol o safbwynt Diwylliant a Chwaraeon yw'r gostyngiad mewn lefelau incwm. Mae'r maes hwn wedi colli incwm o theatrau, neuaddau cyngerdd a digwyddiadau mawr, sydd hefyd yn atynnu ymwelwyr sydd yn darparu incwm i fusnesau lleol.

44. Mae pwysau galw yn enwedig ym maes Amgylchedd / Iechyd Y Cyhoedd a Gwasanaethau Rheoleiddio eraill. Mae tystiolaeth o fwy o gyfrifoldebau a llwyth gwaith mwy oherwydd rheoli gorfodaeth rheoliadau COVID-19.
45. Mae Cynghorau wedi eu heffeithio hefyd gan eu bod wedi colli incwm ffioedd a thaliadau. Mae hyn yn ffynhonnell sylweddol o gyllid ar gyfer gwasanaethau ac mae diffygion 2020-21 wedi eu llenwi gan y Gronfa Galedi. Mae'r lefelau gostyngol o incwm yn debygol i barhau yn 2021-22 ac mae'r elfen allweddol hon o gyllid awdurdodau lleol yn annhebygol o ddychwelyd i lefelau hanesyddol am beth amser eto. Heb gymorth parhaol ar gyfer colli incwm bydd angen toriadau gwasanaeth i ddigolledu gan fod ansicrwydd ynglŷn â phryd (ac os) bydd galw yn dychwelyd i lefelau cyn COVID-19.

Effaith Covid-19 ar Wasanaethau Gofal Cymdeithasol

46. Roedd arolwg eleni hefyd yn ceisio gwybodaeth am effaith Covid-19 ar ofal cymdeithasol. Mae'r ymateb cenedlaethol i'r argyfwng wedi amlygu'r cysylltiad agos rhwng canlyniadau iechyd a darpariaeth gwasanaethau gofal cymdeithasol. Mae'r ymateb cyffredinol wedi achosi pwysau ariannol oherwydd Covid yn y sector gofal, ar ben y pwysau blynyddol a wynebier oherwydd newidiadau demograffig.
47. Ymateb cyson a gafwyd gan gynghorau oedd fod Cronfa Galedi Llywodraeth Cymru wedi ei defnyddio i gefnogi gofal cymdeithasol yn y cyfnod heriol hwn, gyda rhai yn nodi ei rôl o safbwynt cynnal y farchnad ddarparwyr a chynnal gwasanaeth cynaliadwy wrth symud ymlaen.
48. Mae'r cydweithio agos rhwng y Gwasanaeth Iechyd ac awdurdodau lleol wrth ymateb i'r pandemig wedi arddangos pa mor bwysig yw'r sector gofal o safbwynt darparu gwasanaethau iechyd ar draws Cymru a gwella perfformiad y gwasanaeth iechyd o ganlyniad i'r pandemig. Pwysleisiodd rhai awdurdodau'r angen am gyllid ychwanegol GIG Cymru i gydnabod y rôl mae'r cynghorau yn ei chwarae fel bod llywodraeth leol yn derbyn siâr deg o unrhyw gyllid canlyniadol iechyd gan Lywodraeth y DU a allai ddod i Gymru.
49. Roedd ymatebion yn nodi pwysigrwydd sicrhau fod darparwyr gofal y sector preifat yn gallu parhau â'u rôl bwysig nid yn unig yn bodloni gofal a gomisiynwyd gan y cynghorau ar gyfer y mwyaf diamddiffyn mewn cymdeithas, ond hefyd o safbwynt rhyddhau

adnoddau mewn ysbytai. Mae'r pandemig cyfredol wedi rhoi pwysau ariannol sylweddol ar ddarparwyr gofal oherwydd y costau cynyddol (staffio, salwch, cyfarpar diogelu personol ac ati) ond mae hefyd wedi effeithio ar eu gallu i greu incwm gan gleientiaid sy'n talu ffioedd llawn. Byddai diffyg yn y farchnad yn golygu y byddai'n rhaid i Gynghorau chwilio am gapasiti gofal ymhellach i ffwrdd. Byddai hynny'n golygu cynnydd sylweddol mewn costau.

50. Canfu'r arolwg fod y cyllid LIC ychwanegol sy'n cael ei gyfeirio at ddarparwyr ar hyn o bryd wedi sicrhau fod rhai darparwyr yn dal i fasnachu ac y bydd yn anodd iddynt barhau i'r dyfodol heb y cyllid ychwanegol hwn.
51. Roedd pryder ynglŷn â methiant y farchnad darparwyr lleol, ac roedd pryder hefyd ynglŷn â phwysau yn cael ei deimlo y tu hwnt i ddiwedd y pandemig:
- Bydd angen i feysydd penodol o fewn Gwasanaethau Oedolion fel therapi galwedigaethol a gwaith cymdeithasol cyffredinol ddal i fyny gyda gwaith nad yw'n flaenoriaeth sy'n parhau i fodloni trothwyon statudol. Yn ymarferol bydd hyn yn golygu costau ychwanegol am beth amser.
 - Bydd yn rhaid i wasanaethau lechyd Meddwl ymdopi â phwysau ychwanegol i gefnogi cyfran ychwanegol o unigolion sydd wedi eu heffeithio gan effaith y pandemig ar lefelau o unigedd.
 - Yn ystod y pandemig mae dod o hyd i leoliadau ar gyfer Plant Sy'n Derbyn Gofal wedi bod yn heriol. O ganlyniad, bydd cynnydd mewn costau, yn arbennig gyda chost uchel lleoliadau y tu allan i'r sir i'w rheoli ar ôl y pandemig.
 - Mae'n bosib na fydd gwasanaethau gofal dydd yn ailddechrau gyda'r un model ar ôl i'r pandemig lacio. Mae'n bosib y bydd modelau gwasanaeth newydd angen cyllid ychwanegol i'w cefnogi.
52. Mewn ymateb i'r pandemig bu aildrefnu gweithrediadau a rheolaeth dydd i ddydd. Mae hyn wedi effeithio rhaglenni trawsnewid sy'n golygu fod rhai cynghorau wedi oedi newidiadau sylweddol sydd hefyd wedi eu clymu i raglenni arbed arian. Mae awdurdodau yn cydnabod fod angen i ddatblygu ac ailfodelu gwasanaethau er mwyn bodloni anghenion cyfredol a chynyddol, ond nid yw'r capasiti angenrheidiol ganddynt i wneud hynny.

Parhau â'r newid trawsnewidiol oherwydd COVID 19

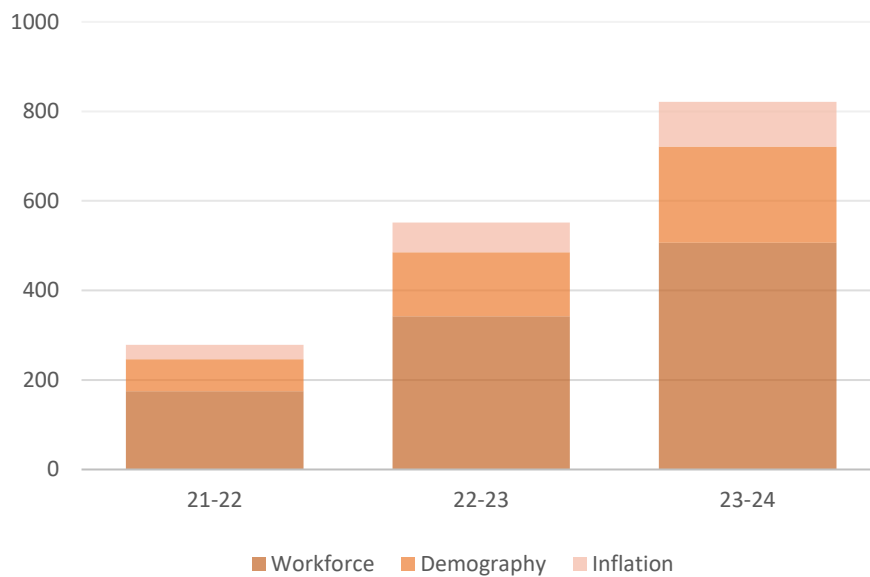
53. Ar 8 Awst ysgrifennodd y Gweinidog Tai a Llywodraeth Leol at Arweinwyr i gydnabod y diffyg incwm ar draws yr holl awdurdodau lleol ac i gydnabod ymdrechion roedd Cyngorau wedi eu gwneud i arloesi er mwyn cadw gwasanaethau i fynd ac i ddarparu gwasanaethau newydd neu ychwanegol o ganlyniad i COVID 19. Roedd y llythyr hefyd yn nodi'r dyhead cryf i barhau ac i adeiladu ar y newidiadau cadarnhaol mewn gwasanaeth y mae nifer o Gynghorau wedi eu cyflwyno mewn ymateb i'r pandemig. Roedd y Gweinidog yn awyddus i glywed am ba newidiadau sydd wedi eu gwneud a pha ganlyniadau cadarnhaol sydd wedi eu cyflawni, ac roedd ymatebion gan y 22 awdurdod yn cynnwys meysydd fel gweinyddu, llywodraethu, eiddo gweithio'n hyblyg a'r defnydd o graffu digidol.
- Ers dechrau'r pandemig mae cyfran sylweddol o weithlu pob un o'r awdurdodau lleol yn gweithio o bell. Mae'r newid hwn wedi gweld arbedion o ran teithio ac ynni. Mae'r effaith hir dymor yn debygol o weld gostyngiad mewn anghenion gofod swyddfa cyffredinol. Adroddodd Cyngorau am gynnydd mewn llythrennedd digidol ar draws eu sefydliadau gan gynnwys ymysg aelodau etholedig.
 - Mae Awdurdodau Lleol wedi gweld dulliau traddodiadol o dalu a chysylltu â'r Cyngor (fel wyneb yn wyneb mewn Swyddfeydd Gwasanaeth i Gwsmeriaid) yn newid i wasanaeth ar y ffôn neu ar y we. Mae rhai cyngorau wedi defnyddio cardiau Swyddfa'r Post i gasglu rhenti tai gan denantiaid. Mae hyn yn wedi lleihau'r gwaith o drin arian parod.
 - Mae'r defnydd o beirianwaith i gyflymu'r newid mewn diwylliant wedi cynyddu. Mae technoleg wedi galluogi staff ac aelodau etholedig i gynnal cyfarfodydd a thrafodaethau heb yr angen i deithio i leoliad penodol. Mae'r gostyngiad mewn amser teithio wedi golygu arbedion, gostyngiad yn yr effaith garbon, a gwell cynhyrchiant.
 - Ar ôl y cyfnod clo, cafodd gwasanaethau fel Canolfannau Ailgylchu Gwastraff Cartref a Llyfrgelloedd eu hail agor at ddefnydd y cyhoedd drwy systemau archebu ar-lein, oedd yn rheoli mynediad yn effeithiol a diogel. Mae rhai cyngorau yn symud i gatalogau llyfrgell electronig fel y gall trigolion gael mynediad diogel at wasanaeth. Mae gwasanaethau llyfrgell digidol wedi eu gweithredu yn llwyddiannus iawn ac mae cyngorau yn bwriadu darparu gwasanaeth 'clicio a chasglu' yn barhaol.

- Mae'r defnydd o dechnoleg AI wedi ei gyflymu i gynnal gwasanaethau drwy ryddhau adnoddau mewn gofal rheng flaen yn ogystal â meysydd gweinyddol, drwy wneud prosesau'n awtomatig.
 - Mae'r gweithlu wedi arddangos hyblygrwydd sylweddol, o gefnogi pryddau ysgol am ddim i weithredu Profi, Orlhain a Diogelu. Seiliwyd y broses o adleoli er mwyn cefnogi gwasanaethau hanfodol gan gytundebau a wnaed gydag Undebau Llafur. Ers dechrau'r pandemig, penderfynodd un cynghorydd gludo Pryddau Ysgol Am Ddim i gartrefi'r holl ddisgyblion oedd yn gymwys am Bryddau Ysgol Am Ddim. Bu hyn yn gymorth i gartrefi diamddiffyn, ond bu hefyd o fudd i fusnesau lleol. Fe ddangosodd y broses sut roedd yr holl weithlu yn cefnogi'r gymuned leol.
 - Mae un cyngor yn adrodd fod sefydlu cynllun ymgysylltu a chefnogaeth gymunedol ddwys a gwerthfawr i'r rheini oedd yn gwarchod eu hunain (ac i'r rheiny oedd angen cymorth hefyd) wedi cynhyrchu adborth a dealltwriaeth cymunedol gwerthfawr. Bydd hyn o gymorth i siapio eu blaenoriaethau yn ystod y cam adfer a thu hwnt.
 - Mae gwneud defnydd o gyfarfodydd ar-lein ar gyfer Cynadledau Amddiffyn Plant wedi bod yn ddatblygiad cadarnhaol. Mae un cyngor yn nodi ei fod wedi gallu cyrraedd cworwm o 100% yn gyson sydd yn golygu cyfarfod llawer mwy effeithiol i ddiogelu plant.
 - Yn sydyn, fe sefydlodd Cynghorau ganolfannau gofal plant sefydledig er mwyn cefnogi'r rheiny oedd yn gweithio ar y rheng flaen, yn ogystal â'r plant mwyaf diamddiffyn, roedd y ddarpariaeth hon dros saith diwrnod yr wythnos, a thrwy gydol y gwyliau ysgol. Cyflwynodd un cyngor 'dîm o amgylch y ganolfan' er mwyn darparu mynediad anffurfiol at broffesiynau penodol, bu'r model aml-asiantaeth hwn mor llwyddiannus nes ei fod wedi parhau.
 - Mewn un cyngor, mae Wardeiniaid Tai Gwarchod wedi cael gliniaduron. Bydd hyn yn lleihau faint o waith papur sydd yn rhaid ei gwblhau a'i gasglu. Bydd hefyd yn rhyddhau amser i Uwch wardeiniaid sy'n gorfod ei gasglu at ei gilydd a'i wirio yn fisol.
54. Does dim amheuaeth fod ymdopi â'r pandemig wedi bod yn hynod o heriol i awdurdodau lleol, ond mae cynghorau yn adrodd fod rhai o'r newidiadau sydd wedi digwydd yn ystod y pandemig yn cael eu hymgorffori i ffordd barhaol o weithio. Bydd

hyn yn gweld ffocws ar wella darpariaeth gwasanaeth, gwella lles staff, a manteisio ar welliannau cynhyrchiant.

Pwysau Craidd yn y Tymor Canolig

55. Mae Ffigur 2 isod yn crynhoi'r pwysau gwariant ar gyfer llywodraeth leol yn seiliedig ar ein model sy'n arfer defnyddio ffurflenni a gasglwyd yn ganolog fel y gwaelodlin ac yna'n cyfrifo'r hyn rydym yn ei wybod am bwysau dros y 3 blynedd nesaf. £279 miliwn yw pwysau'r cyfanswm gwariant ar gyfer 2021-22 sydd yn uwch nac mewn blynyddoedd blaenorol, sy'n adlewyrchu'r setliadau tâl uwch. Pwysau gweithlu na ellir ei osgoi yw 64% o hyn. Erbyn 2023-24, amcangyfrifir y bydd yn cynyddu i £822 miliwn, ac y bydd pwysau gweithlu (£507 miliwn) yn uwch na phwysau demograffig a phwysau chwyddiant eraill ynghyd (£315 miliwn).
56. Mae'r pwysau ar gyfer y flwyddyn nesaf yn agos iawn â'r data mae'r 22 awdurdod wedi ei ddarparu drwy'r Arolwg Adolygiad O Wariant. Gyda'i gilydd mae hyn yn dod i £274 miliwn, felly tua £5 miliwn yn llai na mae'r modelu'n ei awgrymu.

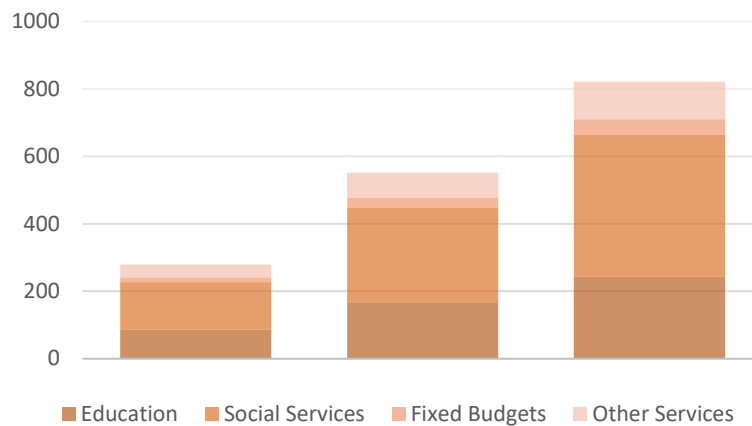
Ffigur 2: Pwysau cronol hyd at 2023-24, yn ôl thema, £miliwn

Ffynhonnell: Amcangyfrifon sylfaen: Adenillion Gwariant Refeniw Gwirioneddol a Chyfrif Refeniw (2019-20 i 2020-21)

57. Mae Ffigur 3 isod yn dangos bod cyfran uwch o bwysau yn y dyfodol yn dal i gronni yn y gwasanaethau mwy. Yn gryno, y prif nodweddion yw:

- Pwysau ychwanegol o £140 miliwn ar gyfer gofal cymdeithasol yn 2020-21 yn dod yn £420 miliwn erbyn 2022-23, sydd yn gyson gyda'r astudiaeth sydd heb ei chyhoeddi gan LE Wales a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru (dylai hwn ddarparu amcangyfrifon mwy cywir).
- Mae pwysau ar ysgolion yn llai gan gynyddu o £87 miliwn i £244 miliwn dros yr un cyfnod. Eto, mae'r amcangyfrifon hyn yn unol â'r rheiny sydd yn cael eu cydnabod yn y gwaith a gomisiynwyd gan Lywodraeth Cymru. Mae'r [adroddiad](#) gan Luke Sibieta yn amcangyfrif y bydd chwyddiant gweithlu (addysgu and a staff nad ydynt yn addysgu) rhwng 6.4% a 8.4% dros gyfnod o dair blynedd.
- Mae elfennau sefydlog o'r gyllideb – cyllid cyfalaf, ardollau gwasanaeth tân a Chynllun Gostyngiad Treth y Cyngor – yn cynyddu o £15 miliwn i £46 miliwn erbyn diwedd y cyfnod.
- Y gwasanaethau anstatudol sy'n weddill, sef rhai o'r rhai amlycaf a'r rhai mwyaf gwerthfawr i gymunedau a'r rhai sy'n gwneud cyfraniad cadarnhaol at

les pobl, yw'r rhai sydd mewn mwyaf o berygl a dyma'r rhai sydd wedi dioddef fwyaf o galedi ariannol hyd yma.

Ffigur 3: Pwysau cronol hyd at 2023-24, yn ôl gwasanaeth, £miliwn

Ffynhonnell: Amcangyfrifon sylfaen: Adenillion Gwariant Refeniw Gwirioneddol a Chyfrif Refeniw (2019-20 i 2020-21)

58. Yn olaf, er bod y rhan fwyaf o'r papur hwn wedi ymdrin â gwariant refeniw, ni ddylid anghofio pwysigrwydd buddsoddi cyfalaf. Mae Llywodraeth Leol wedi croesawu'r cyllid cyfalaf ychwanegol sydd wedi'i ddarparu dros y blynyddoedd diwethaf i ariannu cludiant, ysgolion, tai ac isadeiledd lleol arall. Fel mewn blynyddoedd diweddar, yn y pen draw, hoffem i lefelau gwariant cyfalaf llywodraeth leol ddychwelyd i lefelau 2009-10.
59. Mae Comisiynydd Cenedlaethau'r Dyfodol wedi cyhoeddi cynllun deg pwynt i ariannu ymateb Cymru i'r argyfwng hinsawdd. Fel mae'r Comisiynydd yn ei nodi, mae gwariant Llywodraeth Cymru ar ddatgarboneiddio yn y cyllidebau presennol ac yn y gorffennol wedi bod oddeutu 1%, a bellach nid yw hyn yn hanner digon i ariannu heriau argyfwng hinsawdd. Mae Llywodraeth Cymru wedi gosod uchelgais i'r sector cyhoeddus i fod yn garbon niwtral erbyn 2030. Gall llywodraeth leol fod yn rhan allweddol o helpu i gyflawni'r nodau hyn ond bydd angen adnoddau digonol os yw am allu mynd i'r afael â'r her.
60. Ar ôl COVID, fel rhan o'r adferiad, byddwn yn parhau i frwydro am gyfres o raglenni cydlynus, dros Gymru gyfan, o fuddsoddiad mewn gwasanaethau awdurdodau lleol. Nodwyd manylion y pecyn ysgogi economaidd mewn llythyr i Weinidogion yn ôl ym mis Gorffennaf. Gyda chyllid Llywodraeth Cymru, gallai awdurdodau lleol fenthyl a buddsoddi mewn sawl rhaglen gyfalaf sylweddol. Gallai'r rhain gyfrannu, yn gyflym ac yn sylweddol i becyn ysgogi economaidd ehangach, gan helpu i wella perfformiad a chanlyniadau mewn perthynas ag ystod o amcanion polisi a rennir pwysig eraill hefyd. Byddant yn helpu i barhau gyda ac adeiladu ar newidiadau cadarnhaol, trawsnewidiol sydd eisoes wedi cael eu cyflwyno i'r gwasanaethau hyn mewn ymateb i COVID 19.

61. Llywodraeth leol sydd yn y sefyllfa orau i ddarparu gwell cludiant, tai, prosiectau ynni adnewyddadwy a datrysiadau sy'n seiliedig ar natur. Llywodraeth leol sydd hefyd yn y lle gorau i sicrhau bod datgarboneiddio'n egwyddor ac yn sbardun allweddol i benderfyniadau o fewn y system gynllunio, prosesau caffael y sector cyhoeddus a buddsoddi dros £17 biliwn o asedau cronfa bensïynau'n gyfrifol.

Casgliad

62. Yn adroddiad llynedd i'r Is Grŵp Cyllid, daethpwyd i'r casgliad fod Awdurdodau Lleol wedi bod yn weddol gryf, er y cyfnod hir o ostyngiadau gwirioneddol mewn cyllideb. Mae heriau eleni yn rai gwaeth o lawer oherwydd effaith ddigynsail COVID-19.
63. Mae'r cymorth sylweddol gan Lywodraeth Cymru yn ystod y flwyddyn, yn ogystal â dull gweithredu yn seiliedig ar weithio mewn partneriaeth wedi darparu parhad gwasanaeth sylweddol mewn cyfnod o argyfwng. Fodd bynnag, bydd angen setliad teg ar gyfer 2021-22 er mwyn osgoi toriadau dwfn o fewn meysydd allweddol llywodraeth leol fel nad yw cynghorau ond yn parhau i chwarae rôl allweddol drwy ddarparu cymorth parhaol, ond hefyd yn arwain y cam adfer ar gyfer ein cymunedau wrth i ni ddychwelyd i sefyllfa fwy arferol.

AM RAGOR O WYBODAETH, CYSYLLTWCH Â

Jon Rae, Cyfarwyddwr Adnoddau, CLILC.

jon.rae@wlga.gov.uk

Cymdeithas Llywodraeth Leol Cymru

Tŷ Llywodraeth Leol

Rhodfa Drake

Caerdydd

CF10 4LG

Ffôn: 029 2046 8600